

getirmiştir (Köprülü, s. 143). Hokand Hanlığı ile ilgili arşiv belgeleri 1962 yılına kadar Petersburg'da saklanmaktaydı. Aynı yıl çıkarılan bir kanunla bu arşiv Taşkent'e nakledildi.

Buhara Hanlığı'ndan ayrılmak suretiyle kurulan Hokand Hanlığı, Osmanlı Devleti tarafından Türkistan'ın birliğini bozacağı endişesiyle önceleri hoş karşılanmadı. Ayrıca bölgeye dair Osmanlı başşehrine ulaşan haberler daha çok Buharalı elçiler vasıtasıyla geldiğinden Osmanlı Devleti Hokand Hanlığı'nı tanımaktan kaçındı. Nitekim Muhammed Ömer Han, İstanbul'a bir elçi göndererek Osmanlı padişahından kendi hâkimiyetinin tanınmasını ve bunu göstermek üzere tuğ, nâme ve kılıç yollamasını istedi. Ancak Osmanlı Devleti Hokand'ın Buhara'ya ait olduğunu ileri sürerek isteklerini yerine getirmede. Daha sonraları Osmanlı Devleti ile Hokand Hanlığı arasındaki ilişkilerin düzeldiği anlaşılmaktadır. Hokand Hanı Muhammed Ali Han 1837'de İstanbul'a bir elçi göndererek ordusunun eğitimi için öğretmen, subay ve malzeme istemiş (BA, HH, nr. 36550, 36565), bunu başka elçilik heyetleri izlemiştir. Bunun üzerine Hokand'a ilgi duyan Bâbü'lî hanlığın durumu hakkında bir rapor hazırlayarak padişaha arzemiş (BA, İrade-Hariciye, nr. 2206) ve Hokand hanına bir cevâbnâme-i hümayun yazılarak teveccüh gösterilmiştir (BA, Nâme-i Hümayûn Defteri, nr. 12).

Çarlık yönetiminin devrilmesinden sonra 25 Kasım 1917'de Orta Asya'nın Bolşevikler'e karşı politikasını tesbit etmek üzere Hokand'da toplanan IV. Türkistan Müslümanları Kongresi'nin ardından Türkistan Millî Muhtariyeti ilân edildi. Ancak bu ilk Türkistan millî hükûmetinin parası

ve askeri yoktu. Öte yandan Bolşevikler'e karşı mücadele etmek için Buhara Hanlığı'na yapılan başvuru da olumlu karşılanmamıştı. 1918 yılı başlarında Hokand'ı top ateşine tutan Bolşevikler, Ermeni Taşnaklar'ın da yardımıyla Şubat 1918'de şehri yakıp halkı kılıçtan geçirdiler. Hokand'da kurulan ve Bolşevikler tarafından devrim karşıtı olarak kabul edilen millî hükûmet birkaç ay kadar devam edebilmişti; ancak bu hareket Türkistan'ın bağımsızlığı için yeni bir devrin başlangıcı sayıldı (bk. BASMACI HAREKETİ). 1924'te Türkistan birçok cumhuriyete bölünürken Hokand, Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti sınırları içinde kaldı.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, HH, nr. 36550, 36565; BA, İrade-Hariciye, nr. 2206; BA, Nâme-i Hümayûn Defteri, nr. 12; Osmanlı Devleti ile Kafkasya, Türkistan ve Kurum Hanlıkları Arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Belgeleri: 1687-1908 (nşr. Başbakanlık Arşivi Genel Müdürlüğü), Ankara 1992, s. 99-100, 114, 117-120, 122-127, 155-156; S. H. Singh, A History of Khokand, Lahore 1878; Köprülü, İlk Mutasavvıflar (İstanbul 1919), İstanbul 1991, s. 82, 86, 143, 171; Storey, Persian Literature, I, 388-392; A. Zeki Velidî Togan, Bugünkü Türklük (Türkistan) ve Yakın Tarihi, İstanbul 1942, tür.yer.; Abdullah Recep Baysun, Türkistan Millî Hareketleri, İstanbul 1945, s. 7-9, 18-25, 29-34; Baymirza Hayit, Die Nationalen Regierungen von Kokand (Choqand) und der Alasch-Orda (doktora tezi, 1950, University of Münster); a.m.f., Türkistan: Rusya ile Çin Arasında (trc. Abdülkadir Sadak), İstanbul 1975, s. 32-38, 65-92, ayrıca bk. tür.yer.; A. Vámbéry, Travels in Central Asia, London 1970, s. 380 vd.; V. P. Nalivkin, Histoire de khanat de Khokand dans L'Asie centrale du moyen âge jusqu'à l'occupation définitive par la Russie en 1876 (trc. L. A. Dozen), Amsterdam 1970; Zambaur, Manuel, s. 276; Gali Oda Tealakh, Brief History of the Central Asian Republics and Azerbaijan, Amman 1992, s. 9-17; Mehmet Saray, Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi, Ankara 1996, tür.yer.; W. H. Wathen, "Memoir on the U'sbek state of Kokan, Properly called Khokend (ancient Ferghana) in Central Asia", JASB, III (1834), s. 369-382; Mustafa Çokayoğlu, "Hokand Muhtariyeti Hakkında", Yeni Türkistan, sy. 7, İstanbul 1927, s. 7-11; Abdülkadir İnan, "Dükçü İşan İsyanı", TK, sy. 11 (1963), s. 10-13; T. Saguchi, "The Eastern Trade of the Khoqand Khanate", Memoirs of the Research Department of the Toyo-Bunko, XXIV (1965), s. 47-114; J. L. Bacqué-Grammont, "Türân, une description du khanat de Khokand vers 1832, d'après un document ottoman", Cahiers du monde russe et soviétique, XIII/2, Paris 1972, s. 192-231; Mirza Bala, "Hokand", İA, V/1, s. 556-559; W. Barthold, "Hokand", a.e., V/1, s. 553-556; a.m.f. - [C. E. Bosworth], "Khoqand", EP² (Ing.), V, 29-31; "Kükan Hanlığı", Özbek Sovet Ensiklopediyası, Taşkent 1971, XIV, 300-302; Yuri Bregel, "Khokand, Khanate of", Encyclopedia of Asian History, New York 1988, II, 301-303.

ENVER KONUKÇU

HOKKA

(حقه)

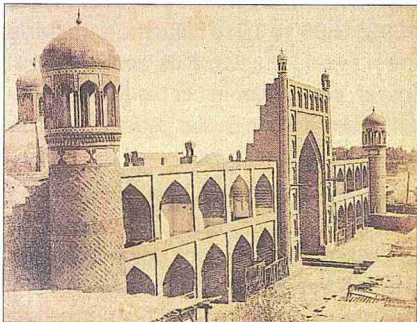
İçine mürekkep konulan genellikle çanak şeklinde küçük kap.

Arapça'da "küçük kutu" mânasına gelen hokka kelimesi yaygın olarak mürekkep koymaya mahsus çanak şeklindeki kaplar için kullanılır. Ressamların içinde boya ezdikleri porselen kaplarla boyalara yağ katmak için kullandıkları tenekeden küçük kaplara da hokka denilir. Mürekkep hokkası karşılığında devât, mihbere, furza kelimeleri de kullanılmıştır. Furzayı İbn Manzûr "devâtın mürekkep yeri" şeklinde açıklamıştır (Lisânü'l-'Arab, "frd" md.). Özellikle celi yazı kalemlerinin rahat kullanımını sağlayan küp şeklinde ve geniş karınlı madenî hokkalara ise mecma' adı verilir. Bunların şicâb denilen kapakları vardır. Devât'tan gelen divit kelimesi Türkçe'de hokka, kalem ve kalemlikten oluşan yazı takımına ad olmuştur. Kâşgarlı Mahmud'un verdiği bilgiye göre Türkçe'de hokkanın karşılığı hafsı idi (Divânü lugâti't-Türk, I, 354). Farsça'da ise hokka karşılığında devât, âme, hâlistân, hâliste kelimeleri bulunmakta, hâliste ayrıca hokkalara konan ham ipek (likâ) için kullanılmaktadır. Farsça'da hokkaya "mürekkep kabı" anlamında siyâhîdân adı da verilir (Steingass, s. 714). Bu kelime bazı telaffuz farklılıklarıyla günümüzde Özbek, Türkmen ve Uygur dillerinde de yer almaktadır (Ercilasun v.dğr., I, 344-345). Devâta, içindeki mürekkeple eser yazılarak ilmin yayılmasına vesile olmasından kinaye olarak "ümmü'l-atâyâ" da denilmiştir. Bazı müfessirler, Kalem süresinin başındaki "nûn" (ن) harfini hokkaya benzetmişler ve arkasından gelen "kalem" kelimesiyle ilgisini düşünerek Allah'ın hokka ve kalem üzerine yemin etmek suretiyle bunların önemine dikkat çektiğini söylemişlerdir (Elmalılı, VII, 5258).

Hokka, eski Mısır gibi papirüs üzerine ve duvarlara mürekkeple yazı yazılan ve resim yapılan ülkelerde öncelikle gelişmiş olmalıdır. Ahd-i Atîk'te yazı takımından ve hokkadan dolayı olarak bahsedilmektedir. Kitâb-ı Mukaddes'in en eski tercümelerinde geçen "qeset" kelimesi divit veya hokka şeklinde anlaşılmıştır (DB, II/2, s. 1571-1572, 1780-1781).

Câhiliye edebiyatında hokkadan söz edilir. İbn Kuteybe'nin kaydettiği bir rivayetten mektebe (küttâb) giden çocukların hokka ve kalem kullandıkları anlaşılmak-

Hudâyâr Han Medresesi'nin XX. yüzyıl başlarına ait bir fotoğrafı (Ü Ktp., Albüm, nr. 91.771)

XII-XIII. yüzyıllara ait çok hazneli, firuze sirlı seramik hokka (Mehmet Akgül koleksiyonu)

tadır (*‘Uyûnû’l-ahbâr*, IV, 101). Bu konuda verilen örneklerin ortaya koyduğu kelime zenginliği (Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, III, 370-372) Araplar’ın yazı malzemelerini iyi tanıdıklarını gösterir.

Hz. Peygamber’in nâzil olan âyetleri vahiy kâtiplerine yazdırmasına, bazı emirler kaleme aldırmasına, hükümdarlara mektuplar göndermesine ve birtakım yazılı antlaşmalar yapmasına rağmen hadislerde yazı malzemeleri hakkında bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte bir âyetin (en-Nisâ 4/95) nüzülvü ve yazdırılmasıyla ilgili rivayetlerle (*Müsned*, IV, 290, 299, 301; Buhârî, “Tefsîr”, 4, 18; “Fezâ’ilü’l-Kur’ân”, 4; Tirmizî, “Tefsîr”, 4, 17) son anlarında vasiyet yazdırma arzusunun ifade eden rivayette (*Müsned*, I, 355; Müslim, “Veşâyâ”, 21) Resûl-i Ekrem’in devât, levh veya ketif (kürek kemiği) istediği görülmektedir. Bu rivayetlerde geçen devât kelimesinin kalemlik ve hokkanın bulunduğu bir yazı takımını ifade ettiği söylenebilir. Ebû Saîd el-Hudrî’nin rüyasında Sâd sûresini yazdığına, secde âyetine (24. âyet) gelince kalem ve devâtın secde ettiğini gördüğüne dair rivayette ise (*Müsned*, III, 78, 84) devât kelimesi hokka anlamında kullanılmıştır.

İbn Sa’d, Saîd b. Cübeyr’in biyografisini verirken onun öğrencilerinden birinin hocasının yanına gelip giderken devamlı hokka bulundurduğu rivayetine yer verir (*Tabakât*, VI, 266). Irak yöresinde kullanılan bir tür hokkaya “hanîfe” denildiği ve Ebû Hanîfe’nin, yanında her zaman böyle bir hokka bulundurduğu için bu künye ile anıldığı söylenir (Müstakimzâde, s.

569; *DîA*, X, 131). Kâ’b el-Ahbâr’ın da benzer bir sebeple bu adla çağrıldığı veya Kâ’bü’l-hibr diye anıldığı kaydedilir (Cevherî, II, 620). Özellikle hadis imlâ meclislerine katılan her öğrencinin bir hokkaya sahip olması gerekli görülmüş, hatta bu meclislere katılanların sayısı bazan hokka adediyle ifade edilmiştir. Meselâ IV. (X.) yüzyılda Nişâbur’daki dârüssünne yapılan bir hadis dersinde 1000 hokkanın sayıldığı ifade edilir ki bu imlâ meclisine katılan öğrenci sayısını göstermektedir (*DîA*, VIII, 528).

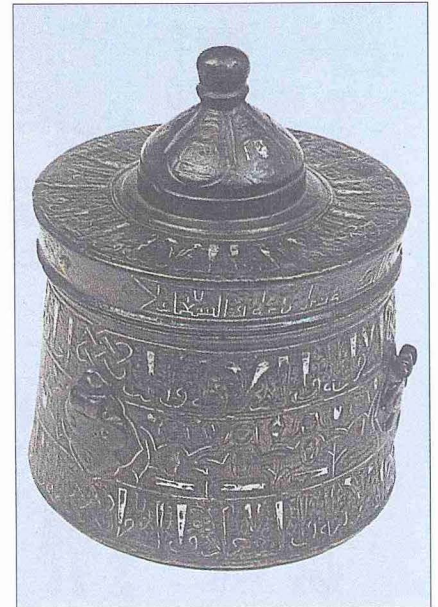
‘Umdetü’l-küttâb adlı eserinde devâtan kısaca söz eden Muiz b. Bâdis’in verdiği ölçülerden yazı takımını (divit) kastettiği anlaşılmaktadır. Zeytin ve ceviz gibi sert keresteli ağaçlardan da hokka yapılmakla birlikte bu iş için en uygun ağaç abanozdur. *Kitâbü’t-Tuhaf ve’l-hedâyâ*’da altınla süslü abanoz hokkaların hediye eşyalar arasında sayıldığı görülmektedir (s. 26, 42, 218, 245). Siyah bir renk aldığından bu tür hokka asil bir zenci anneye benzetilir. Şair İbnü’r-Rûmî bir kabile reisine böyle bir hokka hediye ederken, “Sana iyilik ve ihsanın asil ve şerefli bir zenci olan annesine gönderiyoruz. O kendini sarı altınla süslemiştir. Mâlum zenciler sarı giymeyi sever” meâlinde bir şiir sunmuştur (a.g.e., s. 26; Sûlî, s. 92). İranlı şairler hokkayı, kendilerini ebedileştiren şiirlerini onunla yazdıklarından âb-ı hayât sunan bir çeşmeye benzetirler. Âb-ı hayâtın karanlıkların derinliklerinden geldiği söylenir ki bununla siyah (abanoz) hokka ima edilir (Schimmel, s. 122). Ahşap hokkaların zamanla çatlayarak mürekkep sızdırmasını, madenî olanların da oksitlenmesini önlemek için iç yüzeylerine çam sakızı ve bal mumunun ısıtılarak eritilmesiyle elde edilen bir macun sürülür. Altın ve gümüş gibi değerli madenlerden, demirden, fağfurdan (porselen), camdan ve nâdiren de olsa yeşimden hokkalar yapılmıştır. İmparator Cihangir’e hükümdarlığının on dördüncü yılında muhtemelen bir nevrüz hediyesi olarak sunulan koyu yeşil yeşim bir hokka bugün Metropolitân Sanat Müzesi’nde muhafaza edilmektedir (Welch, s. 184-185). Demir hokkaların üstleri çok defa altın veya gümüş kakmalı yahut pirinç veya bakır üzerine gümüş savatlıdır. İran Selçukluları zamanına ait kakma tekniğiyle süslenmiş silindirik gövdeli, kapakları üzerinde kubbe biçiminde tutamakları olan tunç ve pirinç hokkalar dünyanın birçok müze ve koleksiyonunda yer almaktadır. Selçuklular’dan günümüze ulaşan ve XII-XIII. yüzyıla ta-

rihlenen firuze sirlı seramik hokkalardan dört hazneli bir tanesi Mehmet Akgül koleksiyonunda bulunmaktadır (Şentürk, s. 48). Bu koleksiyonda aynı döneme ait değişik bronz hokka ve mürekkep yapımında kullanılan potalar da vardır (a.g.e., s. 48-49).

Hokkalar kullanıldığı yere göre değişik şekillerde imal edilmiştir. Kâtip veya hattatın yanında taşıyabileceği çıkıntılı hokkasıyla prizma şeklinde kalemliğe divit denir. Divitin kalemlikle hokkası arasında şekil ve tezeyinat bakımından bir bütünlük bulunur. Silindir biçimindeki kalemliğin dibine hokka, üstüne de rıhdan vidalanarak yerleştirilmişse buna “kubûr” adı verilir. İçi cam, dışı ağaç veya maden kaplı hokkalar da yapılmıştır. Hokka ve kubûr ahşap ise bağa veya sedefle kaplanabilir.

Bulunduğu yerde kullanılan ve daha büyükçe olan hokkalar maden yanında seramikten de imal edilmiştir. Çin’den getirilen değerli gülâbdanlar, boğaz kısmı kesilip ağzına bilezik ve kapak, alttan çatlayıp kırılmasını önlemek için de bilezikli ayak yaptırılarak hokkaya dönüştürüldü. “Kalemndan” denilen, yazı aletlerinin içinde saklandığı sandık biçimindeki tezyinatlı kutularda ekseriya içe açılan yuvalara oturtulmuş olarak iki hokka bulunurdu. Nâdir de olsa çini kalemndanların

XIII. yüzyıl başlarına ait bronz hokka (*The Unity of Islamic Art*, Kent 1985, s. 58)

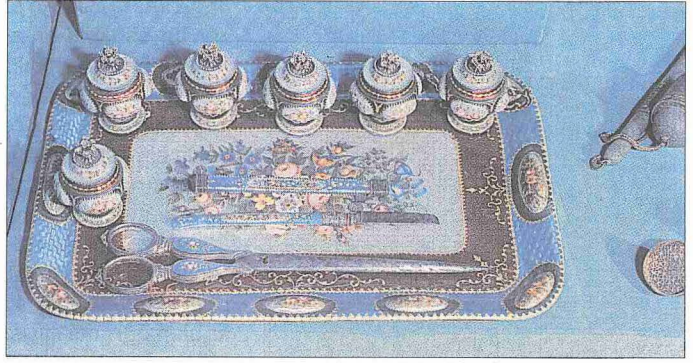

yapıldığı görülmüştür. XVI. yüzyıla ait İznik işi birkaç çini kalemdan günümüze ulaşmıştır. Osmanlılar'da zaman zaman sadrazam ve kaymakamla ileri gelen vazifelilere divan tezkireleriyle birlikte hokka takımı da verilirdi (Kütükoğlu, s. 47).

Hokkanın kapağı kullanılmadığı zaman açık tutulmaması gerekir. Aksi takdirde içine giren toz zerrecikleri mürekkebi kirletir ve yazım sırasında kâmiş kalemin ağzından yazıyı taşıyıp bozar. Kapak menteşeli ise kendiliğinden açılmasını önlemek üzere menteşenin karşı yönünde küçük bir kancası bulunur. Vidalı kapakların kapatılırken mürekkebin dökülmesini önlemek için dışlarının iyi oturmasına dikkat edilir. Ayrıca mürekkebin dökülmesini önlemek ve kalemin yeteri kadar mürekkep almasını sağlamak için hokkanın içine ham ipek, yün veya pamuk konur. Bundan sonra ikisi kalemin ucuna takıldığı için fazla tercih edilmez. Mürekkep koyulaştıkça su ile inceltirilir ve çalışırken güzel kokması için misk gibi güzel kokular katılır. Bundan dolayı hokka Hoten misk geyiğinin göbeğine de benzetilmiştir (Schimmel, s. 40-41).

Yazı öğrenen talebenin bir saygı nişanesi olarak yazı meşki sırasında hokkayı elinde tutması ve hocasının kalemini mü-

Osmanlı
dönemine ait
bir yazı takımı
(TSM, Hazine,
nr. 769-778)

rekkebe rahatça batırmasını sağlaması bir gelenek olmuştur. Hattatlar arasında padişahların bile buna uyduklarını gösteren menkıbeler anlatılır (bk. HÂFİZ OSMAN). Şeyh Hamdullah'ın talebesi olan Mahmud Defteri, İstanbul'un kendi ismiyle anılan Defterdar semtinde 1541'de yaptırdığı caminin minaresine hokka ve içinde kalem şeklinde bir alem koydurmuştur. Kalem 1766 yılındaki büyük depremde düşmüş, minarenin aleminde yakın zamanlara kadar durmakta olan hokka da günümüzde yok olmuştur. Hattatların mezar taşlarına hokka tasviri hakke-dilmesi de bir gelenektir.

Hokka taşıdığı mürekkep dolayısıyla yazının üçte biri olarak (diğer ikisi kalem ve el) görülmüştür. O tahtında oturan bir hükümdara benzetilir. Devlet işlerinde hokkanın önemini vurgulamak amacıyla devâtlâ (دوات) devlet (دولت) arasındaki yazılış benzerliğine dikkat çekilmiştir.

Tanzimat'tan sonra Avrupa'dan değişik biçimlerde cam ve seramik hokkalar gelmeye başlamış, eski tarzda içi likâli mürekkep hokkaları sadece hattatlar tarafından tercih edilir olmuştur. Mektep talebeleri için de Avrupa'dan hokka ve rihdanın konulacağı, ayrıca kalemlerin sıralanabileceği yuvaları olan seramik yazı takımları ithal edilmiştir. Bugün hokka belli sayıdaki hattatlarca kullanılmaktadır. Eski hokka örnekleri ise müze ve koleksiyonlardaki yerini almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Divânü lügâti't-Türk, I, 354; *Divânü lügâti't-Türk Tercümesi*, I, 423; *Lisânü'l-Arab*, "hbr", "frd", "lyk" md.leri; Cevherî, *eş-Şihâh*, Beyrut 1984, II, 620; Steingass, *Dictionary*, s. 714; Ahmet Bican Ercilasun v.dğr., *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Ankara 1991, I, 344-345; Müsned, I, 355; III, 78, 84; IV, 290, 299, 301; Buhârî, "Tefsîr", 4, 18, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 4; Müslim, "Veşâyâ", 21; Tirmizî, "Tefsîr", 4, 17; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 266; İbn Kuteybe, *Uyûnü'l-aḥbâr* (Tavîl), IV, 101; Süfî, *Edebü'l-küttâb*, s. 92-105; Hâlidîyyân, *Kitâbü't-Tuhâf ve'l-hedâyâ* (nşr. Sâmî ed-Dehân), Kahire 1956, s. 26, 42, 218, 245; Muiz b. Bâdis et-Temîmî, *Umde-*

tü'l-küttâb ve 'umdetü zevî'l-elbâb (nşr. Necîb Mâyîl el-Herevî – Assâm Mekkiyye), Tahran 1409, s. 31-32; Hatîb et-Tebrîzî, *Şerḥü'l-kaşâ'idü'l-âşr* (nşr. Abdüsselâm el-Hûfî), Beyrut 1985, s. 259; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 569, 603; R. J. Williams, "Writing", *IDB*, IV, 919; F. Vigouroux, "Calame", *DB*, II/1, s. 50-53; E. Mangenot, "Ecritoire", a.e., II/2, s. 1571-1572; a.mlf., "Encre", a.e., II/2, s. 1780-1781; Mahmûd Şûkrî el-Âlûsî, *Bulûğu'l-ereb*, III, 370-372; Elmalılı, *Hak Dini*, VII, 5258; Nureddin Rüşdü Büngül, *Eski Eserler Ansiklopedisi*, İstanbul 1939, s. 78; K. Clark, *Civilisation*, New York 1969, s. 16-17; R. Ettinghausen, "A Case of Traditionalism in Iranian Art", *Forschungen Zur Kunst Asiens* (ed. Oktay Aslanapa – R. Noumann), İstanbul 1969, s. 101-102; E. Baer, "An Islamic Inkwell in the Metropolitan Museum of Art", *Islamic Art in The Metropolitan Museum of Art* (ed. R. Ettinghausen), New York 1972, s. 199-210; *The Arts of Islam: Hayward Gallery: 8 April-4 July 1976*, London 1976, s. 136, 177, 183, 194; R. Harari, "Metalwork After the Early Islamic Period", *A Survey of Persian Art* (ed. A. U. Pope – P. Eckerman), Tahran 1977, VI, 2513, 2516, 2527; VII, 1311; Ülker Erginsoy, *İslâm Maden Sanatının Gelişmesi*, İstanbul 1978, s. 212-215; A. Welch, *Calligraphy in the Arts of the Muslim World*, London 1979, s. 112-113, 184-185; Yazır, *Kalem Güzeli*, II, 177-180; J. W. Allan, *Nishapur: Metalwork of the Early Islamic Period*, New York 1982, s. 44-45, IV, 104-105; A. Schimmel, *Calligraphy and Islamic Culture*, London 1984, s. 40-41, 120, 122, 144, 169, 170; J. M. Rogers – R. M. Wand, *Süleyman the Magnificent*, London 1988, s. 134-135; Nurhan Atasoy – J. Raby, *İznik Seramikleri*, Londra 1989, s. 47, 92; Amina Okada, *Imperial Mughal Painters* (trc. Deke Dusinberre), Paris 1992, s. 10 (lv. 2), 73 (lv. 69), 138-139 (lv. 155); Abdülhay el-Ketânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye* (Özel), III, 60-63, 73; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili: Diplomatik*, İstanbul 1994, s. 47; Garo Kürkman, *Osmanlı Gümüş Damgaları*, İstanbul 1996, s. 78-82; Şennur Şentürk, *700 Yıllık Süreçte Kalem Medeniyeti Mürekkep Zamanları*, İstanbul 1997, s. 48-49; M. Uğur Derman, "Eski Mürekkeçliğimiz", *İslâm Düşüncesi*, sy. 2, İstanbul 1967 s. 106-107; a.mlf., "Mürekkep ve Hokka", *İlgî*, sy. 23, İstanbul 1976, s. 33-35; a.mlf., "Hokka", *TA*, XIX, 326-327; Pakalın, I, 845, 846; "Hokka", *SA*, II, 756-757; Dihhudâ, *Lugatnâme*, II, 182; XII, 817; Nebi Bozkurt, "Dârülhadis", *DİA*, VIII, 528; Mustafa Uzunpostalcı, "Ebû Hanîfe", a.e., X, 131.

M. UĞUR DERMAN

XVI. yüzyılda hokkacı esnafının resmigeçicini gösteren bir minyatür (Seyyid Lokmân, *Surnâme-i Hümâyûn*, TSMK, nr. 1344, VI, 327)

